

СЕРПЕНЬ 2024 – СІЧЕНЬ 2025 РОКУ

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ **СТАНУ СУСПІЛЬСТВА** НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом вересня 2024 року було проведено серію круглих столів із громадськими активістами та представниками місцевої влади, які опікуються тимчасово окупованими територіями. Соціологічну інформацію в рамках дослідження було зібрано методом глибинного напівструктурованого інтерв'ю за допомогою опитувальника (гайду інтерв'ю). Для забезпечення безпеки респондентів всі інтерв'ю проводились за допомогою месенджерів (WhatsApp, Telegram, Signal). Кількість респондентів: 100. Респонденти представляли максимальну кількість різних населених пунктів кожного регіону (Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська області та АР Крим), зокрема обласні центри, малі міста та села.

ВСТУП

Даний звіт є результатом проекту, який тривав із серпня 2024 року до січня 2025 року. Проект розпочався з проведення серії круглих столів, на яких було виявлено проблематику тимчасово окупованих територій (ТОТ), а також ставлення мешканців підконтрольних Україні територій до жителів ТОТ. На основі інформації, наданої на круглих столах, було сформовано завдання для серії глибинних інтерв'ю для мешканців тимчасово окупованих територій та кількісного дослідження думок мешканців підконтрольних Україні територій. Окрім того, здійснювався аналіз інформаційного контексту на тимчасово окупованих територіях протягом періоду проведення глибинних інтерв'ю.

Даний звіт є узагальненням усіх етапів проекту. Звіти за кожним із етапів є окремими документами в додатках.

МЕТОДОЛОГІЯ

1. **Круглі столи.** Протягом вересня 2024 року було проведено серію круглих столів із громадськими активістами та представниками місцевої влади, які опікуються тимчасово окупованими територіями.

Загалом було проведено 6 зустрічей. Кожна була присвячена окремій області, частина або вся територія яких перебуває під тимчасовою окупацією (Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська та АР Крим), а також одна загальна зустріч за участю представників центральних органів влади й загальнонаціональних організацій, що опікуються ТОТ. Метою зустрічей було обговорення основних проблем, потреб та викликів мешканців ТОТ з позиції українських органів влади й активістів. Ця інформація дозволила сформувати ключові запитання для проведення наступних етапів дослідження. Таким чином, за результатами круглих столів було сформовано опитувальник для проведення серії глибинних інтерв'ю з респондентами, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, а також анкету для кількісного опитування мешканців підконтрольних Україні територій, яке було проведено методом CAWI.

2. Партнерами круглих столів виступили такі громадські організації: ВГО «Інститут Республіка», Благодійний фонд «Support Kherson», «DII Ukraine», Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім» та громадська організація «Yes».
3. Соціологічну інформацію **якісного компоненту дослідження** було зібрано методом глибинних напівструктурованих інтерв'ю за допомогою опитувальника (гайду інтерв'ю), сформованого за результатами попереднього етапу проекту. Такий підхід дозволив отримати детальні відповіді від респондентів із тимчасово окупованих територій та виявити якісні характеристики їхнього сприйняття ключових соціальних, економічних та політичних явищ. Для забезпечення конфіденційності та безпеки респондентів усі інтерв'ю проводилися за допомогою захищених месенджерів (WhatsApp, Telegram, Signal) у час, коли кожен респондент почувався в максимальній безпеці.

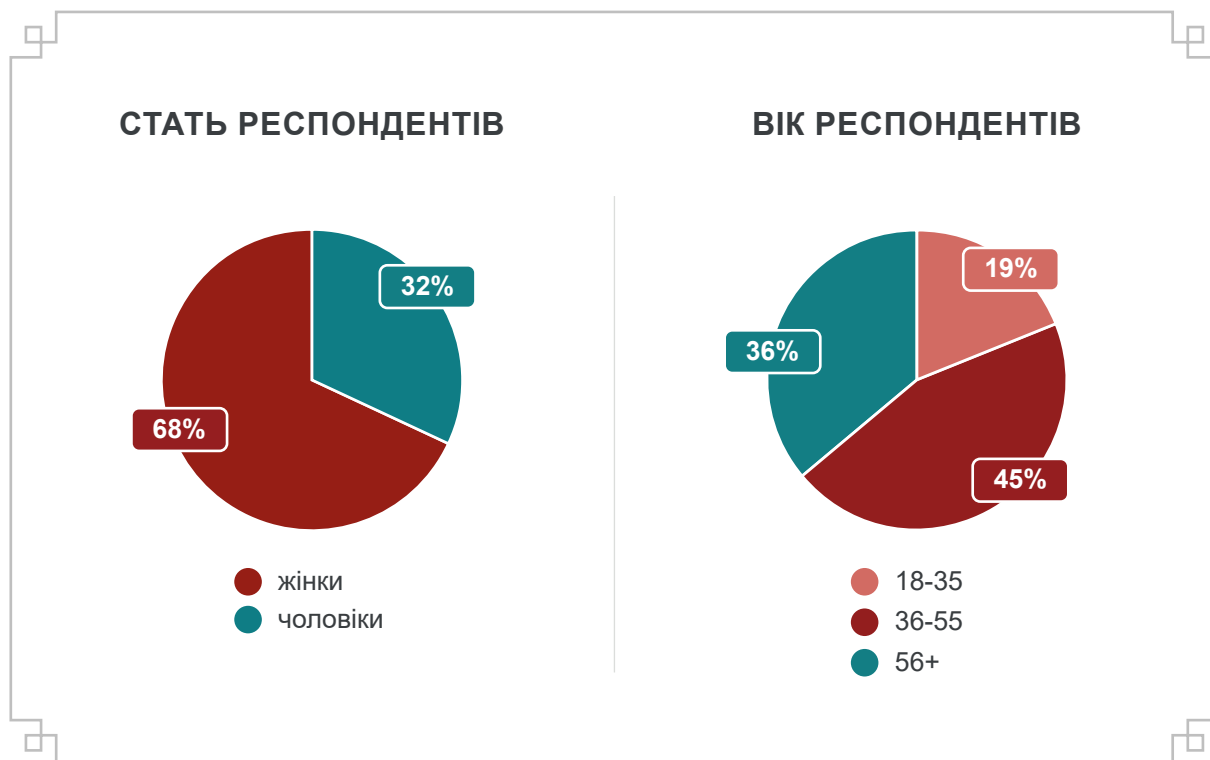
Вибірка респондентів формувалася методом «снігової кулі», що базується на використанні залишкових особистих контактів координаторів та інтерв'юерів у відповідних регіонах.

Ключові параметри методології якісного дослідження:

- **Кількість респондентів:** 20 осіб у кожному регіоні, тобто 100 осіб загалом на всіх тимчасово окупованих територіях.
- **Статеві-віковий розподіл:** у середньому переважають жінки (від 60 до 75% вибіркової сукупності залежно від регіону). Респонденти розподілені на три основні вікові групи: 18–35 років, 36–55 років, старші за 55 років.
- **Географія дослідження:** опитування охопило мешканців різних населених пунктів кожного регіону (Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська області та АР Крим), зокрема обласні центри, малі міста та села.
- **Період збору даних:** протягом листопада-грудня 2024 року.
- **Особливості вибірки:** до вибіркової сукупності були включені респонденти різних політичних поглядів: проукраїнські, проросійські та нейтральні, що забезпечило збалансованість і різноманітність отриманих даних.

Додаткові аспекти:

- Усі інтерв'ю були проведені в режимі онлайн із використанням голосового зв'язку.
- Для зменшення ризиків і забезпечення анонімності імена респондентів не розголошувалися, а відповіді записувалися з дотриманням етичних норм соціологічних досліджень.
- Відбір респондентів враховував можливість відображення різних точок зору та досвіду проживання на тимчасово окупованих територіях.

4. Для розуміння інформаційного контексту тимчасово окупованих територій паралельно з проведенням глибинних інтерв'ю було здійснено **медіа моніторинг інформаційного простору** TOT. Зокрема, аналізувалися Telegram-канали, групи у соціальній мережі «ВКонтакте», а також сайти, орієнтовані на населення тимчасово окупованих територій.

Пошук джерел проводився за ключовими словами, пов'язаними з тимчасово окупованими регіонами Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської областей та АР Крим (назви міст, регіонів, організацій тощо). Далі було обрано найпопулярніші канали з найбільшим охопленням та активністю аудиторії. До оцінки потрапили як «проросійські» (тобто ті, що транслюють меседжі окупаційної влади, підтримують дії РФ, критикують Україну та ЗСУ), так і «проукраїнські» (тобто канали, що висвітлюють новини України, злочини РФ, гуманітарну допомогу, закликають до опору) канали.

Було проаналізовано пости, опубліковані протягом жовтня – листопада. Для цього здійснено категоризацію новин, визначено тональності постів і проведено аналіз реакцій аудиторії методом підрахунку виставлених реакцій (тобто за емоді). У каналах із дозволеними коментарями враховано їх зміст та риторику.

До кількісних показників належать кількість постів у проросійських та проукраїнських каналах, розподіл реакцій на різні групи контенту та частка постів із високим рівнем активності.

До якісних показників — визначення основних тем і меседжів, оцінка впливу контенту на формування громадської думки та якісний аналіз взаємодії користувачів із контентом.

Обмеження дослідження: відсутність доступу до закритих або обмежених груп, неповна об'єктивність аналізу реакцій через анонімність у Telegram, зокрема через можливий вплив штучних реакцій у проросійських джерелах.

5. **Заключним етапом дослідження було проведення кількісного опитування** методом CAWI на основі дослідного інструментарію (анкети), розробленого за результатами круглих столів з корегуваннями, внесеними після опрацювання інформації з глибинних інтерв'ю.
 - Період збору первинної інформації: 10-14 січня 2025 року;
 - Генеральна сукупність дослідження — доросле населення України на підконтрольній українському уряду території;
 - Вибіркова сукупність — 2025 респондентів;
 - Теоретична статистична похибка репрезентативності* з урахуванням дизайн-ефекту 1,5 та без його врахування за довірчої ймовірності 0,95:

		ВИБІРКОВА СУКУПНІСТЬ 2000 РЕСПОНДЕНТІВ	
Показники значень		Без врахування дизайн-ефекту	З урахуванням дизайн-ефекту 1,5
99%	1%	0,44	0,67
95%	5%	0,97	1,46
75%	25%	1,94	2,9
50%		2,24	3,35

* За умови відсутності в Україні достовірних статистичних даних про населення для вибору критеріїв ми спиралися як на офіційну інформацію, що була доступна до моменту повномасштабного вторгнення Росії, так і на дані різних дослідників щодо міграції населення, зокрема неофіційні. Таким чином, наша генеральна сукупність була побудована таким чином, щоб максимально відповідати реальній соціально-демографічній структурі населення України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

| КОНТЕКСТ МЕДІА-ПОЛЯ

На всіх тимчасово окупованих територіях наявні спільні тенденції:

- **Домінування проросійських наративів.** Проросійські медіа активно поширюють пропаганду, спрямовану на легітимізацію окупації. Основні меседжі включають прославлення Росії, звинувачення України в «агресії» та демонстрацію «успіхів» російської адміністрації у відновленні інфраструктури. Очевидна мета — створити з України образ «злочинної держави».
- **Контроль за реакціями** на проросійських каналах інформації. У більшості проросійських каналів обмежено можливість коментування, а реакції часто зводяться до демонстративно позитивних, що може свідчити про побоювання критики з боку користувачів. Часто заблокована або обмежена сама можливість ставити негативні емоції, тоді як є великий вибір позитивних.
- **Слабка представленість українського контенту** особливо у територіях, які були окуповані до 2022 року. Українські локальні джерела новин часто мають менше охоплення через меншу кількість каналів і постів у них, ніж проросійські. Вони зосереджуються на висвітленні новин фронту, злочинів Росії та наданні гуманітарної допомоги, але недостатньо приділяють увагу локалізації інформації для внутрішньо переміщених осіб. Також українським медіа, що працюють на ТОВ було б правильно вести більш агресивну роботу: більше постів, більше взаємодії з аудиторією (з поправкою на безпеку мешканців ТОВ, звісно), більше каналів комунікації.

ПРИМІТКА

Якісне дослідження показало небезпеку для респондентів від читання новин з України, оскільки окупаційна влада може покарати за сам факт підписки на українські джерела інформації. Це теж обмежує розповсюдженість проукраїнської інформації.

- **Подібність тематики.** І проросійські, і українські канали висвітлюють схожі теми: новини з фронту, гуманітарна допомога, локальні події, міжнародні новини. Проте їхня інтерпретація значно відрізняється залежно від джерела. Хоча канали, які працюють із підконтрольних Україні територій, іноді менше зосереджуються на місцевій проблематиці.

ВІДМІННОСТІ МІЖ РЕГІОНАМИ

Інформаційний простір тимчасово окупованих областей України має як спільні риси, так і характерні відмінності. У кожній області виявлено унікальні показники медіаактивності, тематики та реакцій аудиторії.

Запорізька область. Проросійське інфополе виглядає штучно створеним. Місцеві проросійські канали мають низький рівень активності, невелику кількість підписників і коментарів. Зазвичай, такі ресурси використовують односторонній наратив, спрямований на прославлення дій окупаційної влади та дискредитацію України. Натомість українські джерела демонструють значно більшу активність та охоплення аудиторії. Їхній основний контент спрямований на висвітлення реальних подій у регіоні, допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та загальні новини про гуманітарну ситуацію. Завдяки цьому український контент у ТОТ Запорізькій області має більший вплив на аудиторію порівняно з іншими регіонами.

Схожа ситуація на тимчасово окупованій частині **Херсонської області**. Тут інформаційна активність проросійських медіа також порівняно невисока. Це підтверджується обмеженим охопленням аудиторії та відсутністю можливостей для коментування. Основний акцент робиться на дискредитації України та просуванні тез про «переваги» окупаційного режиму. Українські канали також більше поширені та часто мають більшу кількість підписників. Щоправда, вони не завжди надають локалізований контент. Більшість публікацій стосується наслідків російських обстрілів, зборів для ЗСУ та загальноукраїнських новин. Це створює потребу в більш конкретній інформації, яка стосується повсякденних проблем мешканців регіону.

Інформаційний простір тимчасово окупованої території **Донецької області** характеризується значною кількістю проросійських джерел, які активно просувають ідею повної інтеграції регіону до складу Росії. Проте реакції користувачів на ці меседжі свідчать про неоднорідність настроїв у суспільстві. Наприклад, заяви російських лідерів часто викликають насмішки, що відображає критичне ставлення частини населення до окупаційної влади. Українське інфополе обмежене та зосереджується на ключових темах: викриття колаборантів, злочини РФ, підтримка ЗСУ.

На тимчасово окупованій території **Луганської області** проросійські медіа приділяють значну увагу висвітленню культурних заходів, ідеологічних свят та обіцянкам відновлення інфраструктури. Однак частина публікацій отримує негативні реакції користувачів, які в коментарях часто висловлюють недовіру до таких заяв. Українське інфополе в регіоні представлене ще слабше, ніж у Донецькій області. Обмежена кількість джерел, невисока активність та недостатній обсяг як локальної, так і загальної інформації.

Проросійське інфополе в **АР Крим** вирізняється своєю систематичністю та значним охопленням. Основні теми включають героїзацію окупаційної влади, дискредитацію України та висвітлення «позитивних змін» у регіоні. Водночас українське інформаційне поле не лише є обмеженим, але й недостатньо регулярним. Хоча публікації, які нагадують про опір окупації, зокрема діяльність руху «Жовта стрічка», з'являються, такі матеріали залишаються малопомітними на тлі агресивної проросійської пропаганди. Для ефективної протидії потрібна систематизація контенту та підвищення його регулярності.

РЕЗУЛЬТАТИ ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю ІЗ МЕШКАНЦЯМИ ТОТ

(НЕ) БЕЗПЕКА НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ РЕГІОНІВ

На всіх тимчасово окупованих територіях Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської областей та АР Крим більшість мешканців відчують значний психологічний та фізичний дискомфорт, спричинений багаторічними воєнними діями та безпосередньою присутністю окупаційних військ. Особливо гостро це відчувається в Запорізькій та Херсонській областях. Тут респонденти, незалежно від їхніх політичних настроїв, одноголосно зазначають, що їхнє життя постійно перебуває під загрозою через бойові дії. Часто навіть елементарне пересування містом перетворюється на ризиковану справу (*«Бомбежки постоянные. Каждый день. Куда оно пролетит никто не знает»*). Також на «новоокупованих територіях» респонденти наголошують на присутності постійного страху перед озброєними російськими військовими. Люди бояться не лише прямих воєнних атак, а й «неправильного» погляду чи слова, за яке може настати неочікуване та жорстоке покарання (*«Может что-то не то сказать, не так посмотреть, шаг влево, шаг вправо, сами понимаете, чем может закончиться»*).

У Луганській області та тимчасово окупованій частині Донецької області мешканці, які проживають понад 10 років у стані російської окупації, майже не згадують про небезпеку з боку російської влади, зосереджуючись лише на обстрілах з боку українських військових. На прямі запитання про небезпеку від російських військових люди іноді прямо пояснюють, що багаторічне перебування під контролем російської адміністрації створило у місцевих жителів своєрідне відчуття звичності та стабільності (*«Для нас особо ничего не изменилось. Мы уже привыкли к этому»*).

Окрім небезпеки через обстріли, на тимчасово окупованій території Херсонської області респонденти особливо наголошували на зростанні кримінальних проявів, пов'язаних із діяльністю російських військових. Мародерство, зникнення людей і навіть фізичні розправи стали майже нормою. Також згадується захоплення майна і масштабні крадіжки (*«Очень много брошенных домов, воровство, заселяются солдаты. Они тоже очень грубо себя»*).

ведут по отношению к мирным жителям»). У Луганській області респонденти робили додатковий акцент на тому, що злочинність велика серед російських дезертирів, особливо серед мобілізованих ув'язнених, які покидають армію (*«Потому что зеки тикают с армии и границу перейти не могут»*).

Мешканці тимчасово окупованих територій АР Крим демонструють інші думки: частина респондентів не бачить значного зростання обстрілів чи напруженості (особливо в містах, які знаходяться далеко від військових об'єктів), але дехто зазначає, що приплив переселенців (як «з-за мосту» — так в АР Крим називають територію Росії, так і з окупованих територій України) спричинив зростання соціального напруження. Новоприбулі часто не інтегруються в місцеві громади, що призводить до конфліктів і зростання злочинів. Проте конкретних прикладів респонденти не наводили. А в містах, які знаходяться неподалік від військових об'єктів, респонденти теж почали відчувати небезпеку від бойових дій, але не масово.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Окупація принесла із собою масові порушення прав людини. У Херсонській області такі порушення систематичні: від конфіскації житла до фізичних репресій за проукраїнські погляди. Багато респондентів згадують про зникнення людей, допити та насильство (*«На допросы я лично попадал три раза. Все попадали, все соседи»*). Також на новоокупованих територіях значно частіше розповідають про випадки переслідування за будь-які прояви проукраїнської позиції. На «староокупованих» територіях мешканці більше зосереджуються на низькій якості соціальних послуг, таких як медицина й освіта. На цих територіях свобода слова майже повністю відсутня. Люди бояться висловлювати думки не лише в соціальних мережах, але й при спілкуванні з рідними та знайомими. На тимчасово окупованих територіях, включно з АР Крим, створено атмосферу постійного страху (*«Свободы, конечно, никакой нет»*).

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Серед мешканців усіх тимчасово окупованих територій екологічна ситуація викликає серйозне занепокоєння. Після знищення Каховської ГЕС у Херсонській та Запорізькій областях значно погіршилася якість води. А багато населених пунктів залишилися взагалі без питної води, і їй доводиться завозити. Люди зазначають, що така вода швидко псується (*«На третий-четвертый день вода починает цвести»*). Також люди переймаються забрудненням природи через бойові дії. У Криму ситуація з екологією невтішна. Але місцеві мешканці згадують не так про бойові дії, як про дії окупаційної влади, зокрема пожежі лісових масивів і хаотичну забудову, яка ігнорує екологічні норми (*«У нас тут все застроено так, что вообще не ступнуть ноги, негде ступнуть уже»*).

Варто зазначити, що опитування проводилося ДО масштабного розливу мазуту через неправильну експлуатацію російських танкерів.

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ

ВЗАЄМОДОПОМОГА ТА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА

Взаємодопомога між людьми залишається важливою складовою соціальних взаємин. Незважаючи на очевидні спроби російської влади розірвати тканину соціальних відносин, люди все одно намагаються допомагати один одному, але ця допомога під впливом тотального контролю з боку окупантів помітно трансформується. Загалом можна відзначити такі тенденції, характерні для всіх тимчасово окупованих територій:

- люди надають допомогу у відверто **кризових ситуаціях**, таких як обстріли або аварії. Називаються приклади організації евакуації поранених. Проте така допомога завжди зменшується, коли гостра криза минає (*«Когда стало спокойнее, люди стали больше думать о себе»*);
- самоорганізація для вирішення спільних **нагальних проблем** залишається. Особливо в сільській місцевості, де загострюються проблеми з продуктами харчування (*«Мы один одному помогаємо. Мы с соседями, как одне ціле»*). Окрім того, люди на новоокупованих територіях говорять, що через спільні проблеми згуртованість навіть виросла (*«Мені здається, що люди більш згуртувалися у зв'язку з загрозою життю»*). Але такі думки представлені в меншості;
- поради щодо **оформлення документів**, які вимагає окупаційна влада;
- побутова допомога**, особливо серед літніх людей, які залишилися після масового виїзду молоді у невеликих містах староокупованої території, здебільшого Луганської області (*«Купить продукты, ліки, принести щось, відремонтувати»*).

Проте взаємодопомога обмежена як через об'єктивні фактори, так і через вплив окупаційної влади:

- небезпека бути відвертим** і самоорганізовуватись через можливі репресії (*«Не так уже можно с кем-то откровенно поговорить, как раньше»*);
- недовіра між людьми**. Респонденти часто згадують, що через страх доносів або політичних розбіжностей у поглядах люди уникають відкритого спілкування (*«Все всех боятся, никто ничего не разговаривает»*);
- обмеження соціальних зв'язків**, яке відбулося як через цілеспрямовані дії окупаційної влади, так і через втрату зв'язку з близькими, які покинули тимчасово окуповані території;
- фокус на власному виживанні**, через який допомога обмежується мінімальними побутовими питаннями (*«Каждый выживает, как може»*);
- політизація допомоги**, коли всі дії, пов'язані з наданням підтримки, влада намагається асоціювати з окупаційними політичними структурами.

ВОЛОНТЕРСТВО ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Волонтерство на тимчасово окупованих територіях перебуває під впливом і контролем окупаційної влади, яка використовує його для пропагандистських цілей. Відповідно, більшість «волонтерських» ініціатив організовані окупаційною владою. Найчастіше вони обмежені роздачею «гуманітарної допомоги», зокрема людям похилого віку, та показною пропагандою. Так «волонтерські» акції, організовані проросійськими організаціями, часто знімаються на камеру для демонстрації «підтримки населення». Значна частина таких «гуманітарних акцій» — виключно пропаганда («*Все только на камеру*»). Навіть проросійські респонденти говорять про пропагандистську мету «волонтерських акцій».

У **Запорізькій області** волонтерство асоціюється з організацією «Юг Молодой», яка працює під егідою російської влади. Респонденти згадують роздачу продуктових пайків. У решті тимчасово окупованих областей «волонтерами» називали представників влади та/або політичних партій.

У **Херсонській області** було кілька згадок підпільного український руху «Жовта стрічка», який займається поширенням інформації. Це одна з небагатьох ініціатив, які працюють без прив'язки до окупаційної адміністрації.

Лише в **Криму**, окрім пропаганди (яка така сама, як і в інших тимчасово окупованих територіях України), було зазначено зоозахист та допомогу переселенцям на волонтерських засадах. Зокрема, волонтери створюють притулки для тварин і допомагають людям із зруйнованих міст («*У мене є знайома, яка волонтер... вона захищає тварин*»).

Проблеми, які ускладнюють волонтерство, співзвучні з проблемами, які ускладнюють взаємодопомогу:

- **контроль з боку окупаційної влади** та намагання підпорядкувати всіх волонтерів або заборонити те, що неможливо взяти під контроль;
- **переслідування незалежних ініціатив**. Не лише підпільні проукраїнські ініціативи, такі як «Жовта стрічка», підпадають під репресії, а практично будь-яка діяльність, яка прямо не ініційована окупаційною владою;
- створена атмосфера **тотальної недовіри** через політизацію волонтерської діяльності, страх репресій;
- через **обмеження на пересування** та контроль з боку окупаційної влади багато територій залишаються відрізнаними від зовнішньої підтримки (не лише української чи міжнародної, але й від поодиноких бажаючих підтримати їх з боку Росії).

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ПРОПАГАНДА НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Політична активність на тимчасово окупованих територіях України зводиться до пропагандистської діяльності, організованої окупаційною владою. Респонденти з різних регіонів наголошують, що домінуючою політичною силою є партія «Єдина Росія», яка монополізувала публічний простір. Інші партії майже не представлені, а їхня діяльність, якщо й має місце, то мінімальна і не є опозиційною по відношенню до влади. Вони виконують роль «декорацій» і не мають значного впливу.

Основною метою політичної діяльності окупаційної влади є посилення контролю над населенням та створення видимості підтримки населенням місцевої влади. Заходи, що прово-

дяться, здебільшого супроводжуються масштабною пропагандою. Пропагандистські лозунги й активність спрямовані на створення ілюзії масової підтримки, але люди вважають це примусовим та/або штучно створеним.

Часто участь у політичних заходах є прямо або опосередковано примусовою (*«У нас партия только одна — это «Единая Россия». Нас пинками загоняли туда»*).

Перед виборами було досить багато реклами й пропаганди, частина з якої залишилась і зараз (*«Весь город в бигбордах завешен и от Путина, и заканчивая...»*).

Політичні акції, які відбувались напередодні «виборів», мали театральний характер. Вони проводились для демонстрації лояльності, часто літніх людей і бюджетників, яких залучали до заходів примусово або при роздачі «гуманітарки». Відзначається низький рівень довіри до інформації щодо таких акцій (*«Все по телевизору. Вся движуха по телевизору. А в жизни нет»*). Тож часто такі акції виявляються формальністю, без реального впливу на життя людей.

Також у навчальних закладах та молодіжних організаціях, присутня системна ідеологічна пропаганда від російської влади. Зокрема говорилось про «уроки патріотизму» й поширення матеріалів, що прославляють російську державу (*«В школах сейчас говорят... гимн дети поют, и политику партии им всякую читают»*).

ПРОЦЕС ВИБОРІВ І «РЕФЕРЕНДУМІВ»

Процес виборів і референдумів на тимчасово окупованих територіях навіть проросійськими респондентами сприймається як формальний інструмент легітимізації влади (*«Выборы — это же формальность. Власть у нас народная и так»*). Багато згадок про те, що участь у голосуванні організовується через ту чи іншу форму примусу та маніпуляцій. Зокрема члени виборчих комісій ходили по домівках, змушуючи мешканців голосувати. Деякі респонденти згадують, що голосування проводили на блокпостах, у громадських місцях і навіть на ринках (*«Блокпост — проголосуйте, пришел на рынок — проголосуйте»*). Також згадуються випадки, коли мешканців змушували фотографувати свої бюлетені як доказ участі у виборах.

У різних областях респонденти відзначають, що багато хто голосував через страх втратити роботу або стати об'єктом репресій (*«Кто работает, их же заставляют. Вся коммуналка, весь бюджет, одним словом вперед и с песней»*).

Багато респондентів висловлювали переконання, що результати виборів були зрозумілі заздалегідь (*«Результат заранее известен»*).

Політична діяльність на тимчасово окупованих територіях є інструментом пропаганди та контролю, а не способом реалізації громадянських прав. Окупаційна влада активно використовує медіа й адміністративні ресурси для створення видимості підтримки, але більшість людей сприймає це як примус або фарс. Рівень участі в політичному житті залежить від регіону, але спільною залишається недовіра до влади та заходів, які вона організовує.

ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНОЮ

Для інтерв'ю були доступні лише ті респонденти, які з більшою ймовірністю підтримують зв'язки з Україною. Тож той факт, що більшість респондентів з тимчасово окупованих територій підтримують зв'язок зі своїми родичами та знайомими в Україні, може бути пояснений саме цим.

Якість зв'язку часто погіршується через технічні проблеми, перебої з інтернетом чи необхідність використовувати VPN («*Мы стали реже общаться, потому что связь плохая и интернет работает через раз*»). Зменшення спілкування часто також пов'язано з питаннями безпеки. Так, за сам факт появи в окупаційній владі інформації про регулярне спілкування з рідними з України, можуть бути істотні санкції («*Если найдут Viber или WhatsApp, это сразу вызывает подозрение*»).

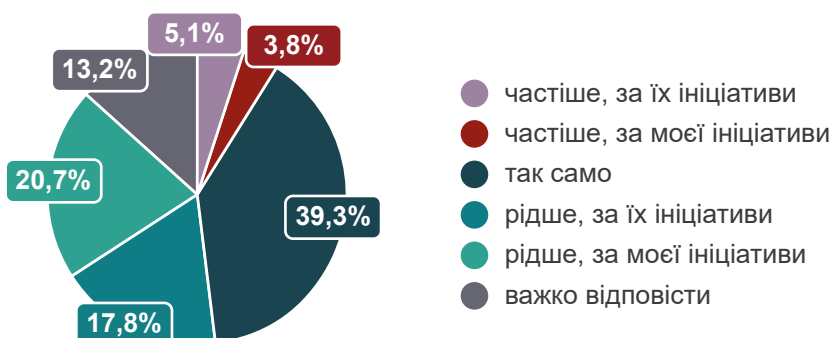
Також серед причин зменшення частоти спілкування називали «розходження в політичних поглядах», які респонденти воліють уникати («*Мы перестали обсуждать политику, потому что это приводит к ссорам*»). Так, респонденти для того, щоб не зіпсувати стосунки з родичами та знайомими, обговорюють лише нейтральні теми («*Общаемся на нейтральные темы, стараемся — огороды, погода, рецепты*»).

Збільшення частоти спілкування зазвичай пов'язане з потребою морально підтримувати один одного («*Мы больше общаемся, чтобы поддержать друг друга. Это важно*»). Інші респонденти повідомляли, що після новин про масові обстріли та інші тривожні новини, вони прагнуть зв'язатися з родичами, щоб переконатись, що з ними все добре («*Когда читаю новости о прилетах в Запорожье, сразу звоню родственникам*»). Іноді, для того, щоб переконатись у тому, що людина не постраждала, доводиться зв'язуватись із родичами й знайомим («*Когда не могу дозвониться, спрашиваю общих друзей, чтобы узнать, все ли в порядке*»). Тож не дивно, що серед тих, хто частіше підтримує зв'язок, переважають респонденти, у яких рідні перебувають у зонах інтенсивних обстрілів.

Також зазначено, що частіше зв'язуються ті, хто має родичів похилого віку або дітей, що з точки зору респондента потребують особливої уваги («*Звоню каждый день маме, потому что переживаю за нее*»).

Також, варто зауважити, що згідно з даними кількісного дослідження, проведеного на території, підконтрольній українській владі, майже 40% людей, у яких є родичі чи знайомі на тимчасово окупованих територіях, зменшили частоту спілкування протягом минулого року. Водночас збільшення спілкування відзначили лише 8,9% опитаних.

Протягом минулого року Ви стали спілкуватись частіше чи рідше з вашими знайомими/родичами на ТОТ?

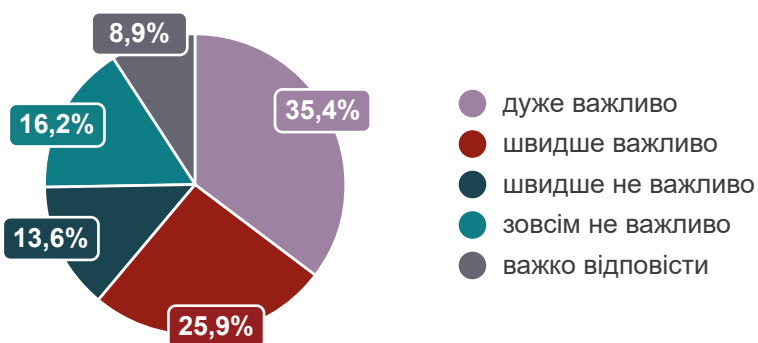

ПРИМІТКА

Питання щодо частоти спілкування з родичами чи знайомими на тимчасово окупованих територіях було адресовано лише тим респондентам, які зазначили наявність таких контактів. Решта респондентів не бачили його

При цьому, відповідаючи на запитання про те, наскільки важливо для них зберігати зв'язок із людьми, які залишаються на тимчасово окупованих територіях, понад 60% респондентів зазначили, що це є для них дуже важливим або скоріше важливим.

Наскільки важливо Вам особисто зберігати зв'язок із людьми, що залишаються на тимчасово окупованих територіях?

ПРИМІТКА

Питання щодо частоти спілкування з родичами чи знайомими на тимчасово окупованих територіях було адресовано лише тим респондентам, які зазначили наявність таких контактів. Решта респондентів не бачили його

Деякі респонденти зазначали, що **грошові перекази** стимулюють регулярне спілкування, адже це можливість уточнити потреби та дізнатися про стан близьких, безпосередньо проявити турботу в умовах, коли інших можливостей немає («Когда перевожу деньги, всегда звоню, чтобы узнать, как они их получили»).

Обіг гривні на тимчасово окупованих територіях заборонено, а фінансові операції здійснюються через тіньові схеми. Більшість респондентів зазначають про труднощі з отриманням грошей з України через високі комісії або ризики обману («Если нужно отправить деньги, приходится связываться через знакомых, но это очень сложно»).

Ці труднощі впливають і на підтримання зв'язку з рідними, особливо тими, для кого фінансові перекази стають додатковим приводом для спілкування («Без финансовой помощи общение сводится к минимуму, потому что нечем помочь»).

Респонденти, які проживають на територіях, підконтрольних українській владі, також погоджуються, що переказувати гроші на тимчасово окуповані території досить складно. Лише 2,9% опитаних заявили, що не мають жодних проблем із цим.

Водночас 50,9% опитаних із підконтрольній українській владі території зазначили, що це або дуже складно, або зовсім неможливо. У той же час сумарно 13% респондентів відповіли, що або не стикаються з проблемами взагалі, або вважають, що існуючі труднощі можна легко вирішити.

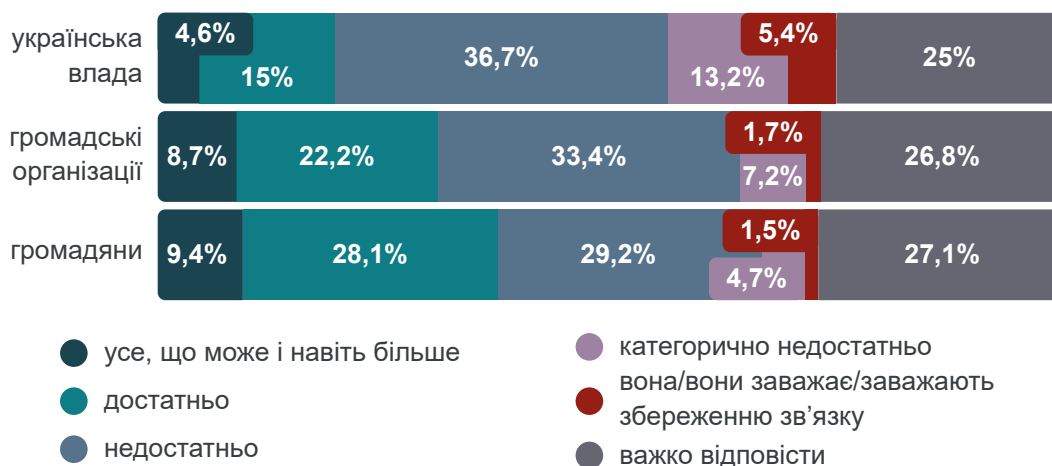
На ваш погляд, наскільки можливі/реалістичні зараз грошові перекази з підконтрольної території України на ТОТ та навпаки?

Оцінку зусиль України для збереження зв'язку з тимчасово окупованими територіями здійснювали саме громадяни, що живуть на підконтрольній Україні території. Для цього поставили серію запитань **«Чи достатньо робить українська влада/громадські організації/громадяни для збереження зв'язку з людьми на ТОТ?»**.

З'ясувалось, що зусилля української влади оцінюють майже вдвічі гірше, ніж зусилля громадських організацій та громадян. Це досить типова для України ситуація, коли громадяни критикують дії влади, але водночас вважають, що громадські організації цілком справляються зі своїми завданнями або принаймні роблять усе можливе для подолання поточних викликів. Тимчасова окупація не стала винятком у цьому питанні.

Чи достатньо робить українська влада/громадські організації/громадяни для збереження зв'язку з людьми на ТОТ?

ПОВЕРНЕННЯ ЛЮДЕЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

Варто зауважити, що наразі Росія запровадила жорсткі обмеження на повернення людей з України на тимчасово окуповані території. Зокрема, за інформацією Радіо «Свобода» та інших джерел, російська окупаційна влада створює численні перешкоди для українців, які намагаються повернутися на ТОТ. Однією з головних перепон є складна процедура в'їзду через територію Росії. Наразі, єдиним шляхом залишається транзит через московський аеропорт «Шереметьєво». Там українці змушені проходити тривалі принизливі, а часто і небезпечні для життя «фільтраційні процедури», що супроводжуються допитами та перевітками.

Тому результати даного дослідження відображають не стільки об'єктивну картину щодо кількості людей, які повертаються на тимчасово окуповані території, скільки суб'єктивне сприйняття цієї ситуації респондентами як на ТОТ, так і на території, підконтрольній українській владі.

Респонденти говорять як про поодинокі, так і масові випадки повернення людей з України на тимчасово окуповані території залежно від регіону. У віддалених від бойових дій містах Запорізької та Донецької областей частіше говорять про повернення людей, що виїжджали. Окремі респонденти говорять навіть про масові випадки повернення (*«Сейчас много возвращаются людей, потому что опять-таки с безопасностью стало легче»*). Тоді як у прифронтових зонах та всій тимчасово окупованій території Херсонської області такі випадки є рідкісними через безпекові ризики та обмеження окупаційної влади.

Основними мотивами повернення є неможливість влаштувати життя на підконтрольних Україні територіях, зокрема через високі ціни на оренду житла, скорочення державної підтримки для ВПО, а також необхідність догляду за літніми родичами або переоформлення власності на ТОТ (*«Не за что жить в Украине. Украина не помогает»*). Частина людей повертається через відчуття безвиході, коли не вдалося знайти роботу чи інший стабільний дохід.

Важливим мотивом для повернення є збереження майна, яке російська влада забирає у тих, хто виїхав (*«Возвращается, потому что надо узаконить имущество»*).

Важливим аргументом є повернення до сімей, які залишилися на тимчасово окупованих територіях. Особливо часто це стосується літніх людей, які потребують догляду (*«Возвращаются к родственникам, которые не могут уехать»*).

Сприйняття таких людей серед місцевого населення залежить у першу чергу від причин повернення. Більшість ставить нейтрально або з розумінням, зважаючи на складність обставин. Проте є й ті, хто висловлює негатив, особливо серед проросійськи налаштованих жителів, які сприймають їх як тих, хто намагався «залишити рідну землю».

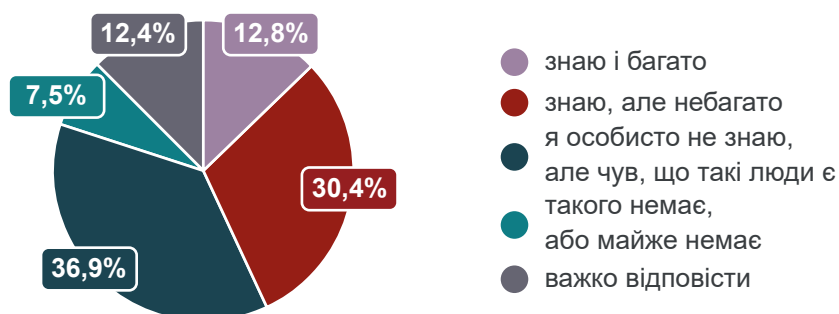
Окремі респонденти також вказували на проблеми з боку окупаційної адміністрації, з якими стикаються ті, хто повертається. Наприклад, називались випадки, коли людям відмовляли в переоформленні документів (*«Многим отказывают... Здесь отказы. Я не знаю по какой причине»*).

Мешканці на підконтрольній Україні території, вважають проблему міграції на тимчасово окуповані території якщо не масовою, то помітною. Лише 7,5% респондентів зазначили, що такого явища немає або майже немає, а 12,4% відмовилися відповідати на це питання. Таким чином, близько 80% вважають, що люди хоча б інколи повертаються на тимчасово окуповані території.

Однак, про багато таких випадків знають лише 12,8% опитаних. Тут важливо врахувати, що результати відображають радше емоційну оцінку респондентів, ніж об'єктивну кількість

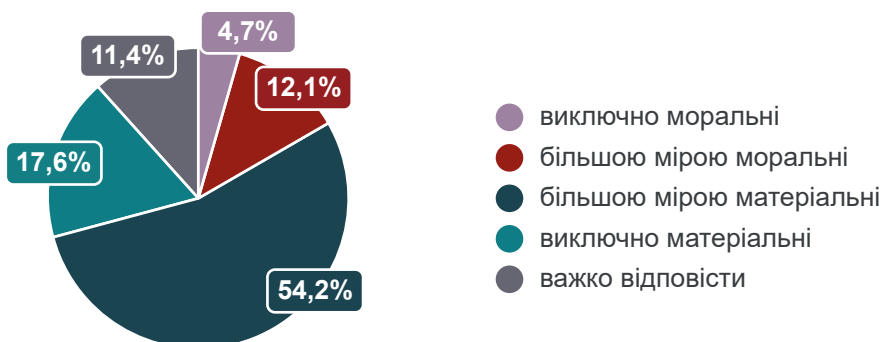
повернень. Часто навіть поодинокий випадок повернення може сприйматися як «багато», підсилюючи суб'єктивне враження про масовість явища.

Чи знаєте Ви про випадки повернення людей з частини України, підконтрольній українській владі, на тимчасово окуповані території?

З точки зору респондентів, які проживають на підконтрольній Україні території, основним мотивом повернення на тимчасово окуповані території є матеріальні причини. Так, на запитання **«Чому люди повертаються на тимчасово окуповані території?»** понад 70% зазначили виключно матеріальні або переважно матеріальні мотиви. Водночас моральні мотиви, такі як бажання бути поруч із родиною чи відчуття обов'язку, становлять лише 16%.

На Ваш погляд, люди повертаються на ТОТ через моральні мотивації чи керуючись виключно побутово-матеріальними чинниками?

Конкретизуючи свої думки щодо причин повернення на тимчасово окуповані території, респонденти з підконтрольних Україні територій найчастіше називають такі фактори: наявність

сім'ї або близьких на тимчасово окупованих територіях, відсутність фінансових можливостей для життя на підконтрольній Україні території, а також втрату роботи чи джерела доходу в місцях тимчасового перебування. Усі ці причини є переважно матеріальними.

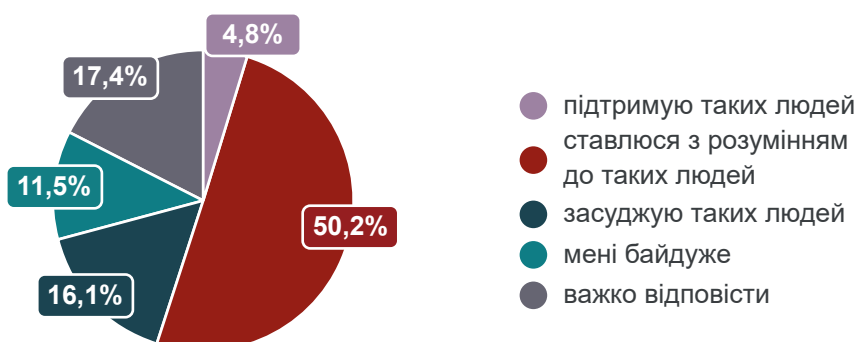
Водночас віра в окупаційну владу знаходиться в кінці списку мотивів, набравши лише 10%. Це підкреслює, що переважна більшість рішень щодо повернення базується на практичних і життєвих обставинах, а не на ідеологічних чи політичних переконаннях.

На ваш погляд, які основні причини спонукають людей повертатися на тимчасово окуповані території?

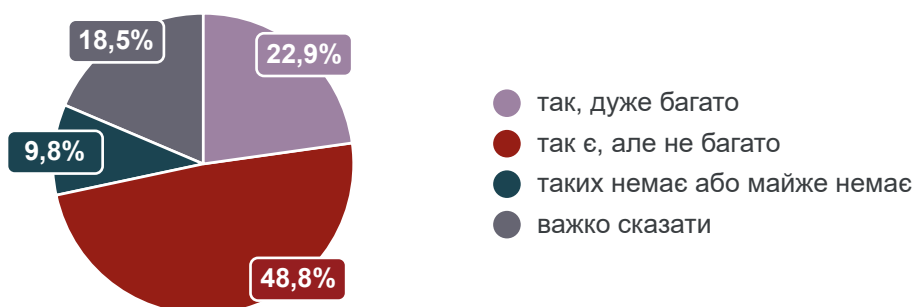
Ставлення до людей, які повертаються на тимчасово окуповані території, серед респондентів на підконтрольній Україні території є переважно толерантним. Лише 4% опитаних висловлюють підтримку таким людям, але 57,2% зазначили, що ставляться до них з розумінням. Ще 11,5% дотримуються нейтральної позиції, відповівши, що їм байдуже. Засудження висловили 16,1% респондентів.

Як Ви ставитеся до людей, які повертаються на тимчасово окуповані території?

Кількість людей, які хотіли б виїхати з тимчасово окупованих територій, але з різних причин залишаються там, респонденти з територій, підконтрольних українській владі, оцінили наступним чином: 22,9% вважають, що таких людей дуже багато, 48,8% відповіли, що вони є, але небагато. Водночас лише 9,8% зазначили, що таких людей немає або майже немає.

На Ваш погляд, чи багато є людей, які хотіли б виїхати з тимчасово окупованих територій до України, але вони залишаються там?

Оцінюючи причини, через які люди не хочуть виїжджати з тимчасово окупованих територій, населення на підконтрольній Україні території називали фактори пов'язані з матеріальним благополуччям і родинними обставинами. Зокрема, популярними є думки, що люди часто не знають, за що житимуть у разі переїзду, або не бажають залишати свій дім. Значну роль також відіграють сімейні проблеми та зобов'язання.

Цікаво, що лише 16,4% респондентів з підконтрольних Україні територій серед причин залишатися на тимчасово окупованих територіях назвали бажання жити під російською вла-

дою. Це свідчить про те, що економічні, соціальні та особисті фактори мають значно більший вплив на рішення залишитися, ніж ідеологічні уподобання.

З усієї вибірки, яка налічувала понад 2000 респондентів, не було жодного, хто зазначив би, що причиною небажання виїжджати з тимчасово окупованих територій є страх стикнутися із негативним ставленням пересічних українців до вимушених переселених осіб з ТОТ. Це свідчить про те, що міжособистісні відносини та соціальні упередження не є визначальним фактором у цьому питанні, а основні причини залишаються пов'язаними з матеріальними, сімейними та життєвими обставинами.

На ваш погляд, чому люди з тимчасово окупованих територій не їдуть у регіони, що під контролем України? [можливо було давати кілька варіантів відповідей]

КАНАЛИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДА

Більшість респондентів глибинних інтерв'ю на тимчасово окупованих територіях заявили про зацікавленість новинами з України, хоча мотивація може відрізнятися. Основні причини можна умовно поділити на наступні групи:

- **Через спілкування з родичами та друзями.** Багато респондентів отримують інформацію під час спілкування з близькими і обговорення новин, що відбуваються як на ТОТ, так і на підконтрольних Україні територіях («Мы с семьей обсуждаем, что происходит, чтобы понимать, как наши живут»).

- Прагнення **розуміти «загальну ситуацію» та мати «альтернативну точку зору»**. Інтерес до новин зумовлений потребою стежити за політичними, економічними та військовими подіями (*«Что происходит на линии фронта, когда закончится война, когда освободят»*). Деякі респонденти спеціально шукають українські новини для порівняння з російською пропагандою, щоб скласти більш об'єктивну картину (*«Я слушаю, читаю русские, и украинские телеграм-каналы и блогеров, которым я доверяю. Российским и украинским официальному телевидению не доверяю»*). Так, обговорення політичних новин і новин про міжнародну підтримку України можна знайти виключно в українських виданнях.
- **Власна безпека**. Інформація про військові дії, ракетні удари та обстріли допомагає людям орієнтуватися в ситуації та ухвалювати рішення для забезпечення власної безпеки, а також переконуватись у безпеці рідних, що на підконтрольних Україні територіях (*«Меня интересует куда прилетело, куда не долетело. Потому что у меня родственники в таких городах живут, где опасно»*).
- Деякі респонденти слідкують за новинами **з надією на деокупацію** їх регіонів (*«Так, маємо надію (на визволення – прим.), знаєте. Будемо чекати. І надіятись»*).
- **Особисті інтереси**. Респонденти хочуть дізнаватися про місцеві події, вплив війни на економіку та соціальне життя (*«Меня интересуют цены на квартиры... Мы сегодня обсуждаем цены на жилье»*). Іноді українські канали дають більш адекватну інформацію аніж російські.
- Інтерес до українських економічних новин, таких як ціни на житло чи умови виїзду на підконтрольну територію, пояснюється бажанням **спланувати майбутнє**.

Блокування незалежних від окупаційної влади ресурсів є системним явищем на тимчасово окупованих територіях. Українські новинні сайти, соціальні мережі та відеохостинги, як-от YouTube, часто недоступні без VPN (*«Не показывают, что YouTube через VPN только работает, на телевизоре VPN нет»*).

Особливу складність створює також постійне вдосконалення технологій блокування, що ускладнює доступ навіть для досвідчених користувачів (*«Постоянно какие-то новые придумываются фишки. Мы все время устанавливаем какие-то новые VPN»*).

Ризик санкцій за виявлення перегляду українських новин, включаючи фізичні покарання, залишається одним із головних бар'єрів для споживання інформації з України. Респонденти згадують, що за знайдені на телефоні українські матеріали можна потрапити «на підвал», піддаватися фізичному впливу або обшукам вдома (*«Любой украинский номер, если что-то не понравилось, вы можете поехать на подвал. Любое слово, любая фраза, даже если это от родных»*). Особливо часто про таку практику розповідали в Херсонській області.

Для перегляду новин з України респонденти використовують VPN, соціальні мережі, Telegram-канали та інтернет-сайти. Часто вживають спеціальні заходи безпеки, такі як використання другого телефону чи видалення історії переглядів (*«Зашел через VPN, почитал там, быстро удалил, все-все-все поудалял, и типа ты ничего и не читал»*). Деякі респонденти читають новини вночі, коли менша ймовірність перевірок (*«Телефон, который лежит дома под полом. То есть мы можем только ночью там просматривать»*).

Окрім того, респонденти зазначають, що доступ до інтернету іноді обмежується через відсутність стабільного зв'язку або електропостачання.

Багато респондентів відзначають, що телеграм-канали залишаються єдиним відносно доступним джерелом інформації.

Описуючи джерела інформації, українці з ТОТ найчастіше називали **Telegram-канали**. Називались як загально новинні канали, такі як «Труха», «Украина сегодня», «Всевидающее

Око», «Информационный фронт», так і локальні, наприклад «Энергодар – это Украина», «Мелитополь Новости», «Типичный Донецк», «Донбасс оперативный», «Одеская хунта», «Луганщина оперативна», «Ху*вый Херсон», «Николаевский Ванёк» та інші.

Інтернет-сайти, які згадували респонденти, були переважно загальнонаціональними, а не локальними. Це були «Цензор.нет», «Українська Правда», «Апостроф», «Кореспондент».

Варто зауважити, що серед згаданих **YouTube-каналів** респонденти називали виключно прізвища блогерів, яких вони дивляться. Жоден з них не згадав каналів, пов'язаних з певними медіа чи телевізійними компаніями. Так називались Бутусов, Курбанова, Ігор Левін, Портніков, Стерненко.

Поодинокі респонденти зазначили, що за допомогою супутника або VPN продовжують дивитися українські телеканали («1+1», «Еспресо», «ICTV», «5 канал», «Прямий», «Київ 24»). Однак варто зауважити, що під час круглих столів, проведених на початку проєкту, деякі активісти наголошували на ризиках від такого перегляду. Зокрема зазначалося, що російські військові знають, як визначити напрямок супутникових тарілок, які можуть приймати українські канали. У разі підозри, що тарілка налаштована на український сигнал, це може призвести до перевірок або навіть жорстких санкцій щодо власників у разі доведеного перегляду українського контенту. Це створює додатковий тиск і небезпеку для тих, хто намагається залишатися в інформаційному полі України.

Обмеженість дослідження не дозволяє зібрати повний перелік усіх **Telegram-каналів** та інших джерел інформації, які використовуються на тимчасово окупованих територіях. Отже, можна припустити, що список таких джерел значно ширший за той, що наведено у звіті. Відповідно, наведені назви мають більше ілюстративний характер для того, щоб скласти загальне враження про тип джерел інформації, які споживають мешканці тимчасово окупованих територій.

РОСІЙСЬКИЙ КОНТЕНТ

Говорячи про російський контент, зазвичай перше, про згадують — це телебачення. Найчастіше називають російські федеральні канали («Россия-1» та «Россия-24»). Респонденти зазначають, що перегляд телевізійних новин відбувається здебільшого вдома, оскільки телевізор є доступним і звичним джерелом інформації, особливо для літніх людей («У нас все телеканали это «Россия-1» и пошло-поехало»). Водночас у багатьох населених пунктах телевізор є єдиною можливістю для отримання інформації. Інші популярні платформи включають Telegram-канали: «Таврия», «Таврия Б», «Донецкий», «ЧП Донецк», «Волноваха», «Звезда», а також групи в соціальній мережі **«ВКонтакте»**. Респонденти також згадують пропагандистські сайти, такі як «Lenta.ru» та «RT».

Навіть проросійські респонденти відзначають масовану пропаганду в російських новинах, яка створює викривлену картину реальності. Проте, деякі люди зазначають, що новини з Росії є необхідними для розуміння як політичної ситуації, так і змін у російському законодавстві та російських правилах.

Також російські канали читають з метою дізнаватись новини власних населених пунктів («Мы больше интересуемся тем, что вокруг нас»).

Молодь і ті, хто мають доступ до альтернативних джерел, менш схильні довіряти російським новинам. Люди старшого віку та пенсіонери, які здебільшого користуються телевізором, є головною аудиторією російської пропаганди («Это вопрос возраста. Бабушки верят, молодежь никому не верит»).

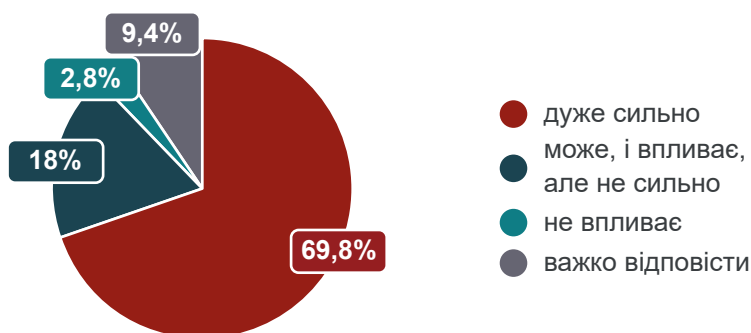
Значна частина респондентів порівнює інформацію з російських і українських джерел, на-

магаючись сформувати думку про об'єктивну реальність («Очень часто такое бывает, если я смотрю новости, то просматриваю сразу и там российские и украинские»).

На відміну від респондентів на тимчасово окупованих територіях, мешканці підконтрольних Україні територій вважають, що російські медіа мають дуже сильний вплив на людей, які залишилися на окупованих територіях.

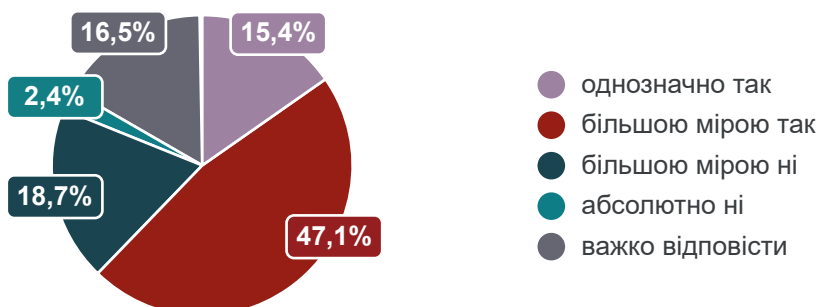
Лише 2,8% респондентів заявили, що російські медіа взагалі не впливають, і ще 18% вважають, що вплив є, але незначний. Ще 9,4% опитаних не змогли дати однозначної відповіді. Водночас 69,8% респондентів відзначили дуже сильний вплив російських медіа.

Наскільки сильно російські медіа впливають на людей, які залишилися на тимчасово окупованих територіях?

З переконання про значний вплив російських медіа на людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях, мешканці підконтрольних Україні територій роблять висновок, що російській владі поступово вдається формувати серед цих мешканців групу, яка відкрито сприяє встановленню та функціонуванню російського режиму.

Чи вдається російській владі перетворити мешканців ТОТ на тих, хто відверто сприяють встановленню та функціонуванню російської влади?

ОБГОВОРЕННЯ НОВИН

Обговорення новин із знайомими та родичами на тимчасово окупованих територіях часто обмежується вузьким колом довірених осіб. Респонденти уникають дискусій у публічних місцях через страх доносів або конфліктів через ризик покарання за нелояльність (*«Мы стараемся не обсуждать. Мы не доверяем даже нашим кумовьям, каким-то соседям. Стараемся не обсуждать»*).

Тож новини обговорюють лише з найближчими родичами чи друзями, переважно вдома за закритими дверима. Теми таких нечастих дискусій включають події війни, безпеку та ситуацію в регіоні (*«С родственниками обсуждаем, но только дома. Люди боятся говорить в открытую»*).

Водночас багато хто відмовляється взагалі обговорювати політичні чи військові новини не лише через страх репресій, але й для того, щоб не фокусуватись на проблемах (*«Честно говоря, стараемся как можно реже, потому что это достаточно негативно, от этого негатива сильно устаешь»*).

ЗАПИТ НА ІНФОРМАЦІЮ ВІД УКРАЇНИ

Респондентам задавали пряме запитання, що робити українським журналістам, щоб їх краще сприймали на ТОТ. Усі рекомендації, надані респондентами, можна згрупувати в наступні категорії:

- **Подавати правдиву інформацію.** Респонденти наголошують на важливості об'єктивних і реалістичних новин, особливо про бойові дії та ситуацію на фронті. Критерій «правдивості» — чесна розповідь про проблеми (*«Украинским журналистам надо просто правдиво рассказывать историю. Не то, что осталось 2-3 недели»*). Деякі респонденти взагалі сприймають український контент як пряму пропаганду й повністю не довіряють їй так само, як і російській пропаганді. Особливо, якщо бачать явні перебільшення та/або маніпулятивні меседжі (*«Все приукрашено, все замалчивается. Это, конечно, чувствуется сразу»*).
- Більше зосередитися на **інформації та проблемах ТОТ**. Висвітлювати реалії життя на тимчасово окупованих територіях, показувати новини про те, що відбувається на цих територіях.
- Місцеві мешканці прагнуть бачити матеріали, які пояснюють їхній стан як **жертв, а не зрадників** (*«Важно, чтобы в Украине понимали, что кто остался в оккупации, это не зрадники. Что большинство людей ждет освобождения»*). Інші наголошують, що треба розповідати про реальні порушення прав людини, які відбуваються на ТОТ (*«То, что мы действительно терпим унижения постоянные от российских людей... Это унижение, это оскорбление»*).
- Респонденти пропонують частіше звертатися до місцевого населення через **зрозумілі формати** — короткі новини та відео, які доступні навіть за низької якості інтернету.

Для людей, що вільно розуміють українську, **мова подачі інформації** не є критичним фактором. Такі люди говорять про корисність двомовного контенту й не висловлюють несприйняття російської (*«Наверное на нашем, на украинском и на родном»*). Для таких людей головне — це зміст і правдивість інформації (*«На русском или украинском языке. Все его понимают»*).

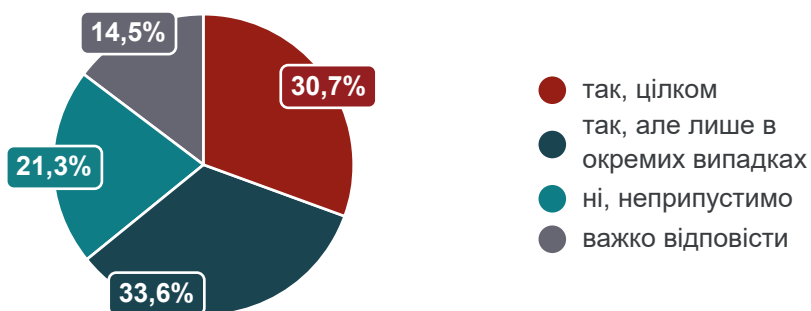
Для багатьох **російськомовних мешканців** ТОТ важлива доступність інформації рідною

мовою. Подання новин російською дозволяє знизити бар'єри сприйняття, особливо серед літніх людей або тих, хто давно не користується українською («На русском, потому что русский воспринимается проще»).

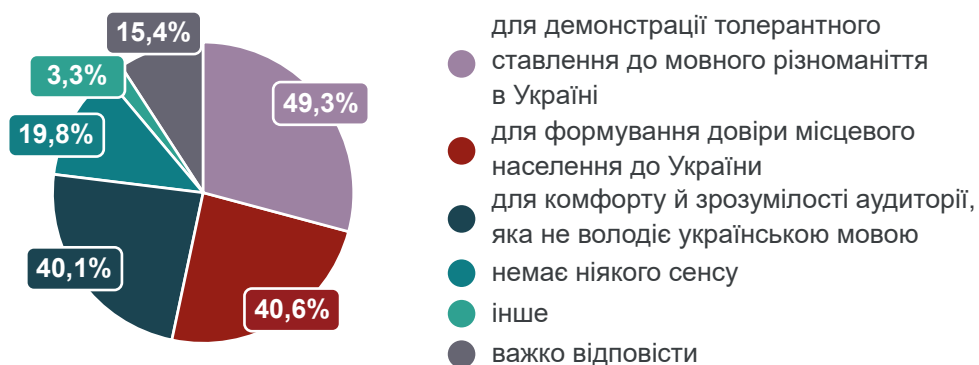
Окрім того, наявність у телефоні Telegram-каналів українською мовою може **становити загрозу** для людини, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях у разі можливої перевірки телефону. У таких умовах російськомовні канали є менш ризикованими для читача, оскільки вони не викликають підозр з боку окупаційної влади.

Опитані мешканці територій, підконтрольних Україні, переважно вважають, що використання російської мови в українських Telegram-каналах і на сайтах, спрямованих на комунікацію з тимчасово окупованими територіями, є припустимим хоча б у певних випадках. Лише п'ята частина респондентів вважають це категорично неприпустимим. Натомість 30,7% заявили, що це цілком прийнятно, а ще 33,6% вважають таку практику припустимою за певних обставин.

Чи припустимо вести українські ЗМІ (телеграм-канали та сайти), спрямовані на комунікацію з ТОТ російською мовою?

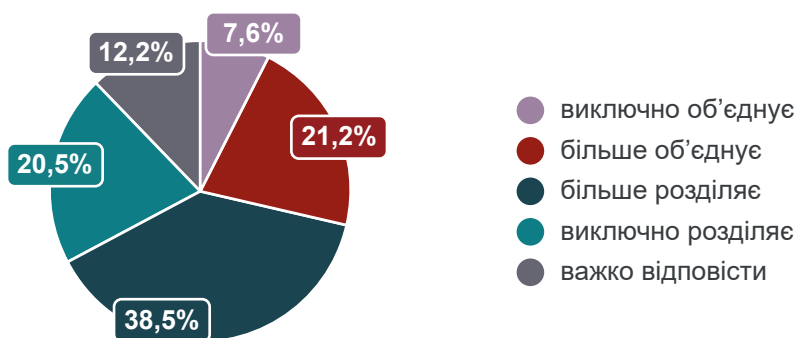
У чому, на Вашу думку, полягає сенс українських медіа/ЗМІ з мовленням російською мовою на тимчасово окупованих територіях?

Головний сенс подачі новин на тимчасово окупованих територіях російською мовою, з точки зору майже половини опитаних (49,3%) мешканців територій, підконтрольних Україні, полягає в демонстрації толерантного ставлення до мовного різноманіття в Україні. Також практично однакову кількість голосів у межах похибки отримали варіанти «формування довіри місцевого населення до України» та «забезпечення комфорту й зрозумілості для аудиторії, яка не володіє українською мовою».

Загалом, з точки зору громадян, які проживають на території, підконтрольній українській владі, мовна тематика більше розділяє Україну, ніж об'єднує. На запитання, чи тема мови більше роз'єднує чи об'єднує країну, лише 28,8% відповіли, що вона виключно або більше об'єднує. Водночас 59% зазначили, що вона більше або виключно роз'єднує, що майже вдвічі перевищує частку позитивних відповідей.

Тема мови більше об'єднує чи розділяє Україну?

МАЙБУТНЄ РЕГІОНУ Й ЛЮДЕЙ

Перед початком цієї частини ще раз зауважимо, що переважна більшість наших респондентів на тимчасово окупованих територіях щонайменше зберігають зв'язки з Україною. Це, безумовно, могло вплинути на результати цього розділу.

Водночас слід зазначити, що щонайменше третину респондентів можна віднести до групи з нейтральними або проросійськими поглядами. Це означає, що критика та негативне ставлення до Росії, які будуть розглянуті далі, висловлювалися також і тими, хто загалом повторює проросійські наративи.

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ ПІД КОНТРОЛЕМ РОСІЇ

Загалом респонденти з тимчасово окупованих територій висловлюють скептицизм щодо перспектив розвитку регіонів у випадку, якщо вони залишаться під контролем РФ. Вони вважають, що занепад промисловості, інфраструктури та соціальної сфери є неминучим, проте деякі респонденти відзначають позитивні зміни, як-от покращення доріг та підвищен-

ня соціальних виплат. Фактично респонденти у своїх відповідях про майбутнє говорять про ті процеси, які спостерігають навколо себе. Основні тенденції:

- **Занепад інфраструктури та економіки.** Більшість респондентів вважають, що промисловість і сільське господарство занепадають через некомпетентність російських управлінців. Наприклад, у Запорізькій області наголошували, що фермерські підприємства руйнуються, а поля заміновані («Зачухують, занюхують»; «Заминировано все»), у Луганській області зазначають про закриття шахт та неможливість їхнього відновлення («Все шахты завалены»), у Криму говорять про суттєве зменшення робочих місць («Количество рабочих мест уменьшилось»).
- **«Показуха» у відбудові.** Відновлення інфраструктури в багатьох випадках є лише поверхневим і призначене для піару. У Херсонській області респонденти вказують, що відбудовують лише один район виключно для «показухи» («Они там только один район отстроили»).
- **Соціальна залежність** збіднілого населення, яке «купують» мінімальним підвищенням пенсій і видачею дрібної допомоги («Старикам пайки раздают»).

Окремі позитивні очікування є наслідком показових позитивних змін у вигляді будівництва доріг, розвитку або бодай ремонту комунальної інфраструктури та покращень у соціальній сфері («Будет развиваться, он и сейчас развивается. Делают дороги, меняют водопроводы»). Також деякі респонденти вважають, що життя під контролем РФ буде стабільним для пенсіонерів та людей, які отримують пенсії та різні виплати.

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ У РАЗІ ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНИ

Респонденти часто визнають, що повернення регіонів під контроль України вимагатиме значних зусиль для відновлення («Работа предстоит очень большая»), однак перспективи розвитку оцінюються частіше загалом позитивно:

- **Довготривале відновлення.** Хоча респонденти, які говорять про нього, говорять, як про велику роботу, це однозначно позитивні згадування з надією поступового покращення життя внаслідок такої відбудови («Понятно, что как раньше не будет, потому что и разрухи, и всего очень много»).
- **Міжнародна підтримка.** Респонденти, які говорять на цю тему, переконані в потужності такої підтримки від західних партнерів («Европа не оставит, поможет восстановиться»).

Проблеми, про які говорили респонденти, можна звести до двох категорій:

1. **Про проблеми з проросійським населенням**, яке може чинити опір поверненню України, говорили найбільше в Криму. В решті областей таке населення теж сприймається проблемним, але агресивного спротиву від нього не очікують.
2. **Страхи репресій** з боку української влади та пересічних українців дуже поширені серед людей, які нейтральні чи проросійські; деякі прямо говорять, що бояться помсти через їхні політичні позиції («Люди Украины озлоблены, власть (украинская) озлобленная на наши регионы»). Також бояться дискримінації населення регіонів — наприклад, позбавлення права голосу.

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СУСПІЛЬСТВА НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Серпень 2024 – Січень 2025 року

НАД ДОСЛІДЖЕННЯМ ПРАЦЮВАЛИ:

Андрій **ЄРЕМЕНКО** (Засновник «Active Group», координатор аналітичної групи);

Олександр **ПОЗНІЙ** (Директор «Active Group», керівник проекту);

Юлія **ГОРБОВА** (к.соц.н., аналітик);

Владислав **ГОРБОВ** (к.соц.н., аналітик);

Ольга **БЕЗРУКОВА** (д.соц.н., аналітик);

Святослав **ШВЕЦОВ** (аналітик);

Ірина **МАКАРОВА** (к.екон.н., аналітик);

Віктор **ЧАЙКА** (аналітик);

Ганна **САМЧУК** (аналітик);

Ольга **БАЗІЛЕВИЧ** (асистент проекту);

Володимир **ЄВТУХ** (д.іст.н., науковий консультант).

Звіт підготовлений дослідницькою компанією «Active Group».

Більше про нас можна дізнатися тут: activegroup.com.ua

При підготовці матеріалу використовувались графічні матеріали з Freepik та Material Design Icon.